

Obra i ideari periodístic de Joan Maragall

JAUME COMELLAS COLLDEFORNIS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

**Textos
i Estudis
de Cultura
Catalana**

241

Consell de direcció:

DOMINIQUE DE COURCELLES
(Centre National de la Recherche Scientifique)

JOSEP M. DOMINGO
(Universitat de Barcelona)

SHARON FELDMAN
(University of Richmond)

CARME GREGORI
(Universitat de València)

JOAN MARTÍ I CASTELL
(Universitat Rovira i Virgili)

JOAN MAS I VIVES
(Universitat de les Illes Balears)

JOSEP MASSOT I MUNTANER
(Institut d'Estudis Catalans)

IRMELA NEU
(Hochschule München)

VERONICA ORAZI
(Università degli Studi di Torino)

PAUL PRESTON
(London School of Economics & Political Science)

RAMON PINYOL I TORRENTS
(Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya)

FRANCESC VILANOVA
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Jaume Comellas Colldeforns

OBRA I IDEARI
PERIODÍSTIC
DE JOAN MARAGALL

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2020

ÍNDIX

I. INTRODUCCIÓ.....	5
1. L'HOME I EL SEU CONTEXT	7
2. EL MARC HISTÒRIC	15
3. CONTEXT HISTÒRIC	25
4. EL DIFÍCIL PROCÉS VERS LA MADURESA	29
II. SITUACIÓ DE LA PREMSA.....	57
1. PREMSA CATALANA EN CASTELLÀ	59
2. PREMSA CATALANA EN CATALÀ	67
III. BIOGRAFIA PERIODÍSTICA	73
1. INESPERADA I SORPRENENT VINCULACIÓ AL «DIARIO DE BARCELONA»	75
2. IMPACTES DELS PRIMERS ARTICLES EN CERCLES PROGRESSISTES I CONSERVADORS	83
3. PRIMERA RUPTURA AMB EL «DIARIO DE BARCELONA»	91
4. SEGONA INCORPORACIÓ AL «DIARIO DE BARCELONA»	101
5. VIRULENTA CAMPANYA DE «LA VEU DE CATALUNYA» CONTRA EL «DIARIO DE BARCELONA»	119
6. TERCERA INCORPORACIÓ AL «DIARIO DE BARCELONA»	123

IV. RELACIONS FONAMENTALS	133
1. MAÑÉ I FLAQUER-JOAN MARAGALL, ENTRE L'AFECTE PERSONAL I EL DISTANCIAMENT INTELLECTUAL I IDEOLÒGIC	135
2. MARAGALL - «LA VEU DE CATALUNYA» - PRAT DE LA RIBA, UNA RELACIÓ INTENSA, COMPLEXA I CONTRADICTÒRIA	153
V. APROXIMACIÓ AL FONS IDEOLÒGIC	173
1. IDEOLOGIA, PENSAMENT, PRINCIPIS	175
VI. PANORÀMICA SOBRE L'ARTICULISME MARGALLIÀ	189
1. PERIODISTA POETA - POETA PERIODISTA	191
2. CATALUNYA-ESPANYA: CONSTANTS ARRELADES I IMMÒBILS	199
3. ARTICULISME JURÍDIC AL SERVEI DEL DRET CATALÀ	233
4. CATALUNYA DES DE LA REFLEXIÓ INTELLECTUAL	241
5. BARCELONA LA GRAN ENCISERA	245
VII. PENSAMENT, IDEOLOGIA I ÈTICA DEL PERIODISME	251
1. INTRODUCCIÓ	253
2. CONSIDERACIONS SOBRE L'EXERCICI IDEAL DEL PERIODISME	273
3. EL PROFUND MISTERI DE LA COMUNICACIÓ AMB EL LECTOR	281
4. LA VANITAT, EL GRAN PARANY DE L'ESCRITOR	287
BIBLIOGRAFIA	295

Aquesta obra ha estat publicada amb la col·laboració
de la Fundació Abadia de Montserrat, 2025

FUNDACIÓ ABADIA DE MONTSERRAT, 2025

A la Pilar i nou més

Primera edició, octubre de 2020
© Jaume Comellas Colldeforns, 2020

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausias Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-141-8
Dipòsit legal: B. 13102-2020
Imprès a Gràfiques 92

I

Introducció

1. L'HOME I EL SEU CONTEXT

«Lo que vaig considerar mon primer triomf literari m'emocionà vivament. Havia enviat una composició a un periòdic setmanal. El dissabte a la tarda —tenia llavors setze o disset anys— me n'anava a la fàbrica i, abans de pujar al tramvia, el desplego; lo primer que fereix la meua vista són aquells versos, aquells conceptes, aquelles coses que jo m'havia inventat, llegibles pel públic en aquell paper de gran circulació» (Notes autobiogràfiques. OC I, pàg. 852).

Aquesta és la primera vegada que Joan Maragall cita la premsa en el conjunt de tots els seus escrits públics o privats. Ho fa per recordar a les seves Notes Autobiogràfiques, escrites als vint-i-cinc anys d'edat, el seu primer fet rellevant de la trajectòria literària. Vint-i-tres anys més tard es referirà a la premsa per darrera vegada. Serà a la carta adreçada al seu gran amic Anton Roura el dia 16 d'agost del 1908. Era l'avantpenúltima adreçada al seu amic, que va morir el mes de febrer del 1910.

«Espero que no em fas l'ofensa de suposar que jo llegeixo La Veu ni enlloc res que tracti d'aquella gran necedat (sic) adoptada com tasca d'acció per aquell que es firma amb un pseudònim i al costat posa el nom amb parèntesi. I com que ara tampoc llegeixo el "Glossari" perquè més m'estimo llegir-me'l jo el "Diari de Santa Helena" resulta que de La Veu ne surto molt barato de lectura [...] Vindrà un dia en que es farà evident a tothom la innecessitat dels diaris. Llavors si soc viu i tinc humor, fundaré una butlleta en la que en cent ratlles se donaran totes les noves verament interessants del dia, amb un petit comentari a capdaval. I faré una fortuna, regenerant de passada, el periodisme i descarregant el cap del públic, d'un gran pes d'imbecil·litats. Això, si no ho faig jo, ho farà un altre, i després molts» (OC I, pàg. 1141).

A més de la distància cronològica, entre els dos escrits n'hi ha una altra conceptual de gran significació. Entre la simple, il·lusionada i juvenil imatge de funció de servei d'un mitjà de premsa al desengany sobre la seva funció, Maragall escriurà un discurs d'una enorme transcendència pel que fa a la consideració profunda del que va ser el seu ofici més

extensament viscut; aquell en el qual va desenvolupar l'activitat professional principal de la seva vida, la que va ser la seva autèntica professió en el sentit més genuí del concepte, incloent-hi la dimensió prosaica de les atencions *subsistencials*. En la que no ho va ser, va ser en la de literat, malgrat que és amb aquesta que ha passat per damunt de tot a la història. Les referències històriques al «poeta» Maragall són, amb notable evidència, molt superiors a les del «periodista» Maragall. Malgrat que, a més, va ser sobretot la professió de periodista la que en el seu temps el va posar més a l'aparador públic, com és de suposar; i el va ajudar a la seva projecció com a escriptor. Ens ho explicarà més endavant el seu amic Josep Pijoan:

«Des de l'any 1895 en que es va publicar el primer volum, Poesies, fins els últims anys de la seva vida En Maragall va ésser conegut pels articles al "Brusi" més que pels seus versos. Els seus llibres van circular molt poc; en feia edicions molt petites. De Disperses no crec que n'arribessin a circular 500 i sospito que d'Enllà en va imprimir un nombre semblant i es va sorprendre de veure despatxada l'edició perquè no s'ho esperava» (Josep Pijoan, *El meu Joan Maragall*, pàg. 57).

Quan escriví aquest cant desenganyat sobre la seva professió, es trobava a la recta final de la seva trajectòria en l'ofici, car en els tres anys que li restaven de vida només va escriure 31 articles del total de la seva obra periodística, 21 dels quals al «Diario de Barcelona» en la seva darrera etapa de vinculació. Pel camí ha quedat la part més substancial del seu articulisme, i ha quedat també, importantíssim, un discurs sobre l'essència del periodisme d'un valor excepcional; un discurs original, potent i transcendent en tant que el seu contingut resisteix com podem comprovar al final d'aquest assaig, el pas dels temps, el de tota mena de circumstàncies i el de l'evolució teòrica del concepte periodisme i de la seva funció social. Un discurs d'una imperible validesa i que, més de cent anys més tard de la seva emissió, continua presentant interrogants fibladors i segueix convocant respostes inquietants.

«Acontece muchas veces que el suceso más ordinario de la vida, la contemplación de una obra de más o menos valor artístico, la lectura de una página de libro y de periódico, etc. etc. le llevan a uno [...] a consideraciones muy remotas del punto de partida y a cavilosas enteramente desproporcionadas con el objeto que las ha sugerido» (OC II, pàg. 327).

Aquest és el primer paràgraf del primer article publicat per Maragall, amb el títol de *El Paraguay*. Va ser al «Diario de Barcelona» el dia 22 d'octubre del 1892, i continuà una setmana més tard amb una segona part. Significativament ja hi figura el concepte premsa, encara que sigui de forma indirecta a través del de «Periódico»:

«... cuando la vocación del pueblo se encarna en una persona o en una clase que piensa y obra por él y le conduce donde él quiere ir, muchas veces sin darse cuenta de ello; entonces ¿que objeción puede hacerse a tales gobiernos, ni que limitación imponer teóricamente a su necesario autoritarismo?» (OC II, pàg. 327).

Deixem en aquest punt la citació del mateix article en espera d'una pròxima atenció.

I aquest és el darrer paràgraf del darrer article publicat també al «Diario de Barcelona» el dia 23 de novembre del 1911 —*Bien catalán*—, exactament vint-i-set dies abans de la seva mort.

«No quiero decir que todo el que sienta dentro de sí algo que dar a la luz haya de ser un héroe grande; no, sino cada cual en su medida y para su cosa. Héroe quiero decir el hombre que siente en sí algo tan vivo, aunque sea pequeño, que lo lanza al mundo sin pedir nada por ello, solo por el gusto de dar vida, Yo creo que en cada catalán puede haber un héroe así, y que esto nos inhabilita para las modernas organizaciones sociales fundadas en un sentimiento de la necesidad de cooperación para producir la vida. Aquí no, aquí cada cual se siente capaz de crear de nuevo el Mundo; y así le parece que no necesita a nadie; no somos un pueblo moderno, resueltamente. En nuestra soberbia individual está nuestra ineficacia colectiva; pero esta ineficacia colectiva es la garantía de que la heroicidad y la luz de cada uno serán bien puestas a prueba, ¿Y a qué venimos al mundo sino a esto?» (OC II, pàg. 325).

El motiu de l'article, titulat *Bien Catalán*, era una petició feta pel tenor Francesc Viñas perquè l'ajudés a propagar la seva obra de defensa de l'arbre fruïter a la qual el poeta, al seu torn, ja havia dedicat el poema *Himne de l'arbre fruïter*, publicat a la revista «Il·lustració Catalana» el mes d'agost del 1905.

Maragall aprofita el tema per reiterar, com ja hem vist en el suara reprodït paràgraf de *El Paraguay*, els dubtes sobre la capacitat de discerniment racional del poble quan actua com a massa gregària de desig-nis aliens, i alhora la defensa d'un autoritarisme dirigista sobre aquestes masses quan aquest és de base moral i de mèrits individuals. Aquest

és un criteri que, com podem observar ja des el primer article, no l'abandonà mai i que reiterarà sovint en el seu articulisme. En aquest mateix article, anteriorment, havia escrit:

«Produzca usted en estas gentes (el poble) una corriente sentimental, sobre todo si es negativa, levante entre ellos un hombre magnifico, llámese Doctor Robert o Alejandro Lerroux, lanceles con tales elementos a una empresa heroica, pero rápida, de ataque, no de defensa; a una cosa que parezca imposible, pero que pueda verse pronto si lo es o no, para envanecerse con ella o maldecirla, y verá usted a este pueblo hacer maravillas, asombrar a las naciones y sobre todo a sí mismo y abrirse a una gloria tan resplandeciente como efímera» (OC II, pàg. 325).

A *El Paraguay* havia escrit, divuit anys abans:

«Una sola diferencia hay entre los niños y los pueblos, que así como los niños llegan a hombres y acaban por gobernarse a sí mismos, los pueblos no alcanzan nunca su mayor edad, porque esta es la naturaleza de las multitudes, el juzgar siempre sin discernimiento y el obrar por puras impresiones» (OC II, pàg. 329).

Entre aquests dues ribes, tan conseqüents en els seus continguts, de l'obra publicística de Maragall hi circulen un total de 367 articles, 324 dels quals en castellà i 43 en català. I hi circula, com acabem de veure, la permanència del pensament sobre «la capacitat de discerniment racional del poble», etc. Per tal d'evitar confusions, advertim que en aquestes xifres només hi figuren articles publicats en mitjans genuïnament de premsa: diaris o revistes; en queden al marge dedicatòries, pròlegs, discursos, homenatges, endreces, etcètera, gèneres per als quals va ser sovintejadament requerit, així com escrits publicats en butlletins o altres tipus de publicacions particulars.

Les xifres són importants, car d'entrada suposen la publicació d'una mitjana de gairebé vint articles cadascun dels dinou anys que va escriure a la premsa, i cal tenir en compte, a més, que tan sols durant dotze anys escassos, i encara relativament, va tenir columna de publicació regular, concretament al «Diario de Barcelona»: deu anys llargs a la primera etapa (1892-1903), poc menys d'un any a la segona (1905-06); i poc més de cinc mesos a la tercera (1911). Per tant, el «Diario de Barcelona», amb els 316 articles publicats durant una dotzena d'anys de col·laboració —insistim, no en tots ells de periodicitat regular i en aquest cas encara amb èpoques intermitents per vacances, malalties, etcètera—, constitueix en el molt la part més rellevant de la seva obra publicística.

Complementem aquest apunt o resum del que va ser molt a grans trets la *volumetria* de l'obra periodística de Maragall, amb un breu recorregut per com i quan es va escampar. Més endavant tindrem oportunitat d'analitzar-la de manera més aprofundida en tot allò que correspon a l'objectiu del treball: la valoració de l'aportació maragalliana a la consideració de l'ofici i el sacerdocí del periodisme. I remarquem el concepte «sacerdocí» entès en el seu sentit profund «d'exercici d'una professió que exigeix una alta virtut». Que així va ser com el va assumir, entendre i propagar a través d'una parcel·la específica del seu articulisme, i, en definitiva, d'una reflexió d'un gran interès i permanent validesa.

A l'àmbit lingüístic en castellà, Maragall col·laborà en publicacions madrilenyes de forma escadussera, ja que només a «La Lectura» va publicar un nombre remarcable d'articles, tretze, deu dels quals l'any 1908 i un cadascun dels anys 1904, 1906 i 1907. «La Lectura» va ser una revista autoqualificada «de la ciencia y de las artes», fundada per Francisco López Acebal, o Francisco Acebal, vinculat a la Institución Libre de la Enseñanza, procliu per tant i a un ideari genèricament progressista. En els seus dinou anys de vida (1901-1920) hi van col·laborar, entre altres, Leopoldo Alas «Clarín», Juan Valera, Ortega y Gasset, Antonio Machado, Menéndez Pidal i Santiago Ramón y Cajal.

Amb un article figuren, «Alma Española», «El Imparcial» i el seu suplement «Lunes del Imparcial». Les relacions de Maragall amb intel·lectuals madrilenys durant la seva estada a la capital l'any 1900 van afavorir la seva expansió com a articulista a aquests mitjans i fins i tot va arribar a fer d'intermediari, amb Víctor Català, quan volien que hi escrivís; totes elles eren publicacions afectes a línies editorials genuïnament avançades que sovint compartiren els escriptors més destacats d'aquells anys especials del tombant del segle xx: José Martínez Ruiz «Azorín», Miguel de Unamuno, Pío Baroja, Benito Pérez Galdós —especialment vinculat a «Alma Española»—, Valle Inclán, Ramiro de Maeztu, etcètera. Maragall hi escriurà articles gairebé sempre amb escàs contingut polític polèmic i en general hi dominen reflexions literàries o filosòfiques en una visió per elevació, sense entrar en el detall dialèctic compromès. Entre els títols, ells mateixos significatius, figuren: *Evocación*, *Escritor*, *El Greco de Cossío*, *El ideal ibérico*, *Elogio de la poesía*, *Elogio del teatro*, *Elogio del pueblo*... Més endavant ens referirem al darrer article que va escriure per a «La Lectura»: *La gloria y la fama*, atès que té un gran interès pel que fa a l'objectiu temàtic central d'aquest treball.

Maragall va escriure tots els articles a la premsa madrilenya a par-

tir del 1904, després de deixar la redacció del «Diario de Barcelona», i fins al 1908, o sigui en els anys menys actius del seu publicisme. De fet, també s'esdevindrà aquesta circumstància en l'articulisme en català, amb el primer escrit a «La Veu de Catalunya» el 7 de maig del 1903, amb prou feines dos mesos més tard d'haver abandonat el Brusí; de fet va ser el segon, però després de vuit anys del primer, juny del 1895, quan «La Veu» encara no s'havia convertit en diari. Va ser un escrit a la memòria de l'escriptor i crític literari Josep Yxart, traspassat el mes de maig d'aquell mateix any. Les relacions amb la premsa catalana en català, malgrat que havien estat intenses pel que fa l'àmbit personal amb els seus responsables —més endavant ens referirem de manera especial a les que va tenir amb Prat de la Riba—, no van ser gaire productives pel que fa a la col·laboració. Mai Maragall no va tenir una tribuna regular a cap mitjà en llengua catalana, i els vint-i-un articles que va publicar a «Il·lustració Catalana», la revista dedicada de manera especial a la literatura i a les arts, figuren com el guarisme més destacat, encara que pel que fa a la transcendència de continguts, algunes de les col·laboracions a «La Veu de Catalunya» van tenir força més pes; no així quantitativament, amb dotze articles que van des del primer apuntat, del 15 de juny del 1895, al darrer, el 17 de novembre de l'any 1909, *La iglésia* (sic) *cremada* amb la qual tancava la polèmica trilogia a redós dels fets de la Setmana Tràgica de Barcelona esdevinguts el mes de juliol d'aquell any. Aquest any va ser el més generós en articles de Maragall a aquest diari, amb un total de quatre; recordem, a més, el censurat *La ciutat del perdó*, que, òbviament, no comptabilitzem.

Dos fets de rotunda càrrega política van marcar els continguts dels quatre articles més compromesos que va publicar Maragall a «La Veu de Catalunya», encara que fossin de característiques diferents. D'una banda la coalició de forces polítiques catalanistes l'any 1906 coneguda com Solidaritat Catalana, i de l'altra, el potent retruny dels esdeveniments de la Setmana Tràgica del 1909. Al primer esdeveniment, hi va dedicar els articles *Entenem-nos* (22-XI-1906) i *L'acatament* (13-IV-1907), en els quals s'hi identificava. A banda, queda l'article *A en Cambó i els altres*, del 3 de novembre del 1909, de rotund i compromès contingut polític.

I a la Setmana Tràgica, ultra l'esmentat *La iglésia cremada* (17-XI-09), abans hi havia dedicat *Ab! Barcelona* (1-X-09), mentre que, com s'ha apuntat, Prat de la Riba havia impedit la publicació de *La ciutat del perdó*. La resta d'articles que Maragall va publicar a «La Veu de Catalunya» eren de caràcter no compromès políticament, com els dedicats a figures de la literatura catalana com el ja citat Josep Yxart o Manuel

Milà i a Fontanals, al temple de la Sagrada Família, a figures de relleu social particular —Doctor Robert—, o bé instàncies com el Palau de la Música catalana —*La casa dels cants*—, etcètera. Tindrem l'oportunitat de referir-nos-hi més àmpliament.

A la «Il·lustració Catalana», Maragall va escriure articles de contingut cultural, literari, musical, evocacions, expansions poètiques, etcètera, en consonància amb l'orientació editorial de la revista en la qual, a banda, hi aparegueren diversos poemes de manera irregular.

Maragall va publicar també a altres mitjans generalistes, com «La Renaixença», —un article—; «La Publicitat» —un article—; i especialment «El Poble Català» —cinc articles. Pel que a publicacions artístiques, totes elles, «L'Avenç, Els Quatre Gats, Joventut, Pèl&Ploma» van incloure poemes o traduccions de Maragall, i l'última, a més, un escrit breu, una carta oberta d'agraïment a Eduardo Marquina.

2. EL MARC HISTÒRIC

D'antuvi constatem que, malgrat l'àmplia bibliografia que ha generat Joan Maragall, la munió d'estudis que s'han elaborat sobre diversos aspectes de la seva obra, no existeix, encara, cent setze anys més tard de la seva mort, una autèntica, completa, complexa i rigorosa biografia sobre ell. I, alhora, aquesta munió d'estudis tampoc no abasten la totalitat del ric doll d'aspectes que resten pendents d'aproximació.

Ignasi Moreta, en la seva important obra *No et facis posar cendra*, ho constata amb exactitud:

*«Sobre Maragall s'ha publicat molt, fins el punt que la bibliografia que ha generat esdevé difícilment abastable en la seva totalitat. Ja el 1926 Josep Pla constatava que s'havien escrit “dues o tres tones de paper sobre el poeta” [...] D'aleshores ençà s'ha avançat força en l'edició crítica de l'obra maragalliana, en el coneixement de determinats episodis de la seva vida en l'estudi de la seva poesia i de la seva poètica, i en l'esclarament de les seves afinitats intel·lectuals. Hi ha, encara, moltes tasques pendents. Una d'elles una bona biografia de Maragall, les existents són en general poc ambiciosos i elaborades amb una metodologia que, en la major part dels casos, és només vagament científica. [...] Més enllà de la tasca filològica pendent, hi ha encara molts àmbits d'estudis de colonització. Així, el pensament polític de l'escriptor, que espera encara un estudi aprofundit, no tant pel que fa a les seves idees sobre el catalanisme o l'iberisme, que han estat força explicades, sinó pel que fa als seus posicionament sobre les formes de govern, l'eix dreta-esquerra, la qüestió obrera, el socialisme, l'anarquisme, el terrorisme d'Estat, etc. [...] Sobre el Maragall advocat —o potser millor jurista—, el Maragall periodista i el Maragall traductor, hi ha encara aspectes ignorats i que mereixen estudis monogràfics» (Ignasi Moreta, *No et facis posar cendra*, pàgs. 27-28. Fragmenta. Barcelona 2010).*

Aquest llibre pretén respondre a la *crida* d'Ignasi Moreta per cobrir una de les parcel·les encara pendents de consideració de l'obra maragalliana, la de periodista. Hem d'advertir, tanmateix, que hom no pretén abastar la totalitat del Maragall periodista, sinó que, tal com ja s'ha apuntat, ens centrarem en el Maragall pensador de l'essència ètica de

l'ofici, sense que això suposi no oferir, ensems, una visió del conjunt de la seva obra periodística; una visió general sense aprofundir en altres aspectes que el citat i tenint en compte que hi ha nínxols del seu publicisme que ja han estat abordats abans. En definitiva, hom pretén oferir, per damunt de tot, el seu ideari del que és o ha de ser, ho posem en present atesa l'al·ludida perennitat de la seva reflexió, l'exercici de l'ofici.

En tot cas, el fet que la seva dedicació va ser bàsicament com a articulista atia entrar en disquisicions sobre aquesta condició, que és aquella en la qual va fer història i a la qual va dedicar la major part del seu quefer, i sobre si es pot considerar integradora del tot del concepte «periodista», atès que, és obvi, aquest concepte abasta altres parcel·les d'actuació. En tot cas, els dotze anys de formar part estable de la redacció del «Diari de Barcelona» i fins i tot la condició de candidat a succeir el seu mític director Joan Mañé i Flaquer, ens exoneren d'insistència en el tema. Perquè en última instància allò més plenament determinant és que ell es va considerar periodista i va prendre consciència molt íntima d'aquesta condició. I és des d'aquesta base d'oficiant que va poder confeccionar el seu exemplar discurs sobre l'essència del periodisme. Si Maragall, a través del seu articulisme de defensa de l'ús social i literari de la llengua catalana es va constituir en un avançat de la sociolingüística catalana, resulta sorprenent observar com en una època en la qual la professió de periodisme estava mancada del que podríem anomenar pensament intern, o reflexió sobre si mateixa, i no comptava amb un cos teòric mínimament elaborat, ell s'avança a formular un corpus riquíssim de reflexió d'una vàlida i una perennitat, insistim en aquests conceptes, valuosíssims.

Joan Maragall, el qual el sacerdot Carles Cardó va qualificar d'«un gran intuïtiu», que mai no va voler manifestar-se estudiós de cap branca específica de coneixement, com a molt de la professió escadusserament exercida de jurista, tanmateix va ser capaç de bastir al llarg de la seva existència un discurs sòlid en el camp de les idees polítiques, religioses, estètiques i lingüístiques i, finalment, en el camp del periodisme.

No es pot desenvolupar la biografia professional d'una persona sense fer una mínima aproximació a la dimensió biogràfica personal, i no es poden entendre ambdues sense considerar el context històric en el qual aquesta persona va viure. Situem aquest marc interrelacionant recíprocament esdeveniments i realitats en diversos camps —històrics, científics, artístics, literaris, pensament, relacions socials...— per tal d'oferir una visió el més sintètica i ensems el més complexa possible del marc en el qual Maragall acabaria inserint-se en l'ofici de periodista.

Una característica inicial i bàsica és que Maragall va viure en uns anys de gran desenvolupament i efervescència en tots aquells aspectes esmentats suara, tant en l'àmbit local, com en el nacional, estatal o internacional, i en tots els sectors socials. Una època autènticament de canvi que suposa, de fet, el naixement d'una nova era de la humanitat: la contemporània. Recordem la nomenclatura acadèmica que atorgava la qualitat de Moderna a l'era prèvia que justament tenia en el concepte plenament assumit de modernitat l'acceptació indiscutible.

En un pla immediat, a Barcelona, l'any que Maragall va néixer, 1860, es va veure posar les bases polítiques i administratives de l'enderrocament de les muralles que engavanyaven el creixement de la ciutat i que, alhora, l'havien convertit en una conurbació insalubre fins a límits insostenibles, amb una incivil convivència íntima entre sector residencial i industrial/artesanal, i amb una densitat de població deu vegades superior a la de Londres aquells mateixos anys. I les muralles, igualment, van ser la causa de les sovintejades epidèmies de pesta que assolaren la ciutat al segle XIX i que en delmaren la població. El 7 de juny del 1859, un any abans del naixement de l'escriptor, s'havia aprovat el Pla Cerdà, i el dia 11 de maig del 1860, cinc mesos abans, el revolucionari Pla Econòmic de 30 punts que constituïa l'evangeli, de caire progressista, del desenvolupament del Pla Cerdà.

La imatge de ruptura abrupta i contundent de les muralles, la de la potència d'un esclat alliberador, de trencadissa radical, i el sentiment d'obertura d'horitzons a un nou món que comporta aquest fet històric, esdevé una mena de metàfora d'una realitat que transcendeix l'estrictè àmbit urbanístic i l'estrictè àmbit barceloní. Que reflecteix un tot universal transversal que es congruïa arreu i en tots els àmbits: ciència, pensament, art, etcètera. Maragall neix i creix en el moment de desenvolupament a escala planetària d'un món nou, de revolució i de canvi, que, hi insistim, ho embolcalla tot i a tot arreu.

D'aquell carrer de Jaume Giralt, sòrdid com ho eren tots a la Barcelona Vella d'aquells anys, que va justificar aquells versos ingenus:

*«Quan era petit
vivía arraulit
en un carrer negre»*

va desempallegar-se'n quan arribà a la seva independència familiar per anar a la Barcelona Nova, en un periple que el va portar des dels primers esculls de l'Eixample —començament del carrer Llúria— fins a la privilegiada perifèria exterior del mateix a Sant Gervasi. L'escriptor mai no va enyorar

«aquella casa gran i espaiosa, però vella i humida, en aquell carreró estret, fosc i plebeu» (Glòria Casals, *Com si entrés en una pàtria*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2007, pàg. 189).

El seu amic Josep Pijoan ho confirma plenament:

«En Maragall parlava poc dels primers anys de la seva vida, prova que no devien haver estat gaire agradables: perquè de totes les coses bones se'n recordava molt, i si hagués tingut un jardí on jugar o només una finestra per mirar el cel damunt els terrats me n'hauria parlat sense cap dubte» (Josep Pijoan, *El meu Don Joan Maragal*, Llibreria Catalònia, Barcelona 1915, pàg. 10).

I hi afegeix més arguments:

«En Maragall no tenia cap bon record de la infantesa; [...] mai no l'havia sentit demostrar a En Maragall una enyorança per la Barcelona de la Capella dels Màrtirs» (Josep Pijoan, *ibidem*, pàg. 20).

Encara:

«ell no sentia cap pietat pels carrers on va néixer i s'estalviava tot el que podia de passar-hi, exasperat per la fetor de les clavegueres» (Josep Pijoan, *ibidem*, pàg. 23).

Maragall era un home genèticament integrat en la modernitat; un home inserit en un context d'obertura, de ruptura, d'ansia per tot allò nou que dominava l'ambient; un home que era modern en el sentit de delitós del nou i de ruptura amb el passat quan aquest, com les muralles barcelonines, feia irrespirable el present. Era genuïnament un home del seu temps. D'un temps que, en els seus cinquanta-un anys de vida, va concentrar una extraordinària florida de fets, esdeveniments i inquietuds ideològiques i relacionals d'una transcendència radical; o sigui, capgiradora en el sentit copernicià de l'expressió. No podem ser exhaustius en la relació ja que, òbviament, ocuparia un espai extens i, d'altra banda, són generalitzadament coneguts; per això ens limitem a una citació esquemàtica i a un recordatori i el més significatiu possibles.

A escala local, en el camp ampli de la cultura fem esment del naixement d'instàncies que han perpetuat fins als moments actuals una presència pesant com són l'Ateneu Barcelonès (1872), el Conservatori Municipal de Música i la Banda Municipal de Música (1886), el Centre

Excursionista de Catalunya (1890), l'Orfeó Català (1891), el Cercle Artístic de Sant Lluç (1893), el Futbol Club Barcelona (1899), la Universitat Industrial de Catalunya (1904), l'Institut d'Estudis Catalans (1907), Palau de la Música Catalana (1908). És evident que sobre aquestes instàncies i sobre altres s'hi mal amaga el nervi conductor d'aquell corrent, la Renaixença, que estava en plena ebullició. Un moviment definitiu de manera sintètica per l'historiador Lluís de Puig:

«*La Renaixença és un tot, essencialment divers en els elements que hi apareixen, però, objectivament unidireccional: és una voluntat d'arrencada catalanista expressada en el camp de la cultura*» (Lluís de Puig, *Història de Catalunya*, Gran Enciclopèdia Vasca, volum X, pàgs. 285-286).

D'aquest fonamental motor, d'aquesta estructura podríem dir productiva del producte, per força n'havia de sorgir un altre capital, aquest de realitzacions transcendents en tots els àmbits als quals es refereixen, amb el literari en un lloc preminent atès el fet també preminent, de l'exigència de recuperació de la llengua catalana per a l'alta cultura. Serafí Soler Pitarra —*Les joies de la Roser* (1866)— i Àngel Guimerà —*Terra baixa* (1897)—, posen les bases del teatre català modern. Jacint Verdaguer —*L'Atlàntida* (1877) i *Canigó* (1886)— i Narcís Oller —*La febre d'or*— (1890), catapulten la poesia i la narrativa. *El cant de la senyera* (1896), de Lluís Millet i Joan Maragall, esdevé himne oficial de Catalunya, i *Els Segadors* caminen per convertir-se en himne oficial amb les aportacions de Francesc Alió (1892, música) i Emili Guanyavents (1899, text); la cerveseria «Els Quatre Gats» (1897) neix com un cau actiu de vida plàstica. Joaquim Casas, Santiago Rusiñol i Enric Clarassó, amb exposició conjunta a la Sala Parés (1890), fan esclatar el modernisme plàstic. El discurs presidencial en català per primera vegada a l'Ateneu Barcelonès l'any 1895, a cura d'Àngel Guimerà, constitueix un retruny de gran impacte a la societat culta barcelonina. *La fada*, d'Enric Morera i Jaume Massó i Torrents (1897), estrenada a les Festes Modernistes de Sitges, situa la música catalana en sintonia amb el corrent estètic dominant. I la campanya de la revista «L'Avenç» per la normalització gramatical i ortogràfica de la llengua catalana (1890) és el punt de partença d'un procés que Fabra clourà l'any 1913 amb la publicació de les Normes Ortogràfiques. En el camp dels mitjans de comunicació, Valentí Almirall, en editar el primer diari en llengua catalana, «Diari Català» (1879), i Jaume Massó i Torrents amb la revista «L'Avenç» (1881), posen les bases de la premsa en català. Antoni Gaudí,

amb el temple de la Sagrada Família (1884), i Lluís Domènech i Montaner, amb el Palau de la Música Catalana (1908), situen la transcendental aportació de l'arquitectura catalana. Finalment, Joan Maragall publica *L'Oda Infinita* a «Il·lustració Catalana» l'any 1888, proemi de la seva obra poètica.

En aquest breu recull hom pot observar que s'acusa una clara deriva de la continuïtat del context de la Renaixença —amb protagonisme a través de l'actiu però declinant moviment dels Jocs Florals— al del Modernisme, corrent del qual bona part d'aquestes realitzacions van esdevenir referents cabdals, com s'acaba de mostrar. Un corrent precisament rupturista de muralles mentals, de principis exhaurits i amortitzats socialment i intel·lectualment.

Jordi Castellanos situa el moviment:

*«Era la primera vegada que apareixia a Catalunya una generació d'intel·lectuals que no eren ja advocats o terratinents, metges o fabricants que escrivien, sinó escriptors i artistes —per dir-ho així— “de professió”. En realitat era la primera vegada que, col·lectivament, escriptors i artistes catalans prenen consciència estamental, com a intel·lectuals i com a catalans. Eren, doncs, el producte d'una societat plenament burgesa, els fills d'una burgesia ja aposentada. D'aquella burgesia que després del 1874, havia renunciat a aventures polítiques, que s'havia acollit a la protecció del centralisme i que, acotant el cap sota l'ala s'havia anat enriquint a base d'“estalviar pesseta a pesseta”. [...] uns fills que es revelaven contra les mesquines persones de llurs pares, disfressades de burges però amb una mentalitat menestral, que limitaven el sentit de llurs vides a comprar-se una casa de quatre pisos a Barcelona —amb “silleria nova de caoba folrada de domàs”, segons Josep Pijoan— i la torra d'estiueig a La Garriga» (Jordi Castellanos. *Historia de Catalunya*, Gran Enciclopedia Vasca, Volum X, pàg. 625).*

Insistirem més endavant en aquest punt. Seguint el raonament del mateix Castellanos, el Modernisme

«lluità contra la concepció localista, regionalista, de la cultura, caracteritzada pel folklore semioficial dels Jocs Florals, confirmada amb la situació d'estancament i de retardament ideològic i consolada a fer l'elegeria d'un passat gloriós.

El moviment de Renaixença era vist ara, com una trava, com un impediment per a la construcció d'una cultura que creien que havia de respondre a la realitat nacional del país» (Jordi Castellanos, íbidem, pàg. 625).

El substrat prosaic, o sigui econòmic, o sigui immediatament *subsistencial*, es movia, en estreta relació amb la bonança econòmica que va significar el procés d'industrialització que va sofrir Catalunya, que va transformar radicalment les condicions de vida de la societat. Catalunya, a redós de les concentracions industrials naixents i creixents de la segona meitat del XIX, conegué bonança econòmica recolzada en els capitals originats pels beneficis de les darreres onades d'explotació de les colònies ultramarines —fonamentalment Cuba—, que va significar també un procés d'increment del pes dels nuclis urbans i de desertització dels agrícoles i ramaders. Tot això iniciant un marc de relacions socials de conseqüències complexes i poc fluides, oimés en un substrat d'introducció d'ideologies *reivindicatives* d'abast internacional, que incidien, de manera determinant i inevitablement, en aquest nou territori de relacions socials. Observem en aquest sentit que en els anys de vida de Maragall es van publicar, entre altres, *Catecisme revolucionari* (Mikhail Bakunin 1866), *El capital* (Karl Marx 1867) i *Paraules d'un revoltat* (Pyotr Kropotkin (1885). I molt poc abans, *Manifest del Partit Comunista* (Friedrich Engels i Karl Marx (1848) i *Fonaments de la crítica de l'economia política* de Karl Marx (1859). Aquests nous evangelis es van escampar fàcilment arreu d'Europa, en el si d'uns corrents proselitistes que van trobar un camp abonat en el nou context de relacions interclassistes. Des d'un terreny ideològic oposat, com és el cas significatiu de l'encíclica del papa Lleó XIII, *Rerum Novarum* —1891— (Drets i Deures del Capital i dels Treballadors), es pretenia oposar un contrafort doctrinal a aquests corrents de pensament.

Entre la Febre de l'Or significada en el període 1871-1885 i la Vaga general del 1902; entre la creació de la patronal Foment del Treball Nacional (1889), el Congrés de la Societat Obrera de les Tres Classes de Vapor (1890), i el Memorial de Greuges «en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya» presentat al rei Alfons XII l'any 1885, amb el rerefons enlluernador de l'Exposició Universal del 1888, es movien unes aigües excitades i de difícil domini, que exposem com un element més del marc vital de Joan Maragall. Estem situant el germen de dos grans pols que marcaran de manera profunda, a casa nostra i arreu, les relacions socials: d'una banda el desenvolupament del capitalisme, després desfermat en el gran capitalisme; i de l'altra el de l'organització de les reivindicacions de les classes obreres: capital i treball esdevindran d'aquesta manera protagonistes d'una dialèctica profunda que ha tingut l'origen, la causa i la raó de ser en la modernitat, o en la contemporaneïtat segons la reflexió ja apuntada. I que es podia resumir en aquest argument esquemàtic: l'alliberament d'esforç físic que van supo-

sar per a les masses obreres els avenços tecnològics no es va traduir en un alliberament integral, ja que aquells *no esforços* físics immediats van ser compensats per una dinàmica explotadora de les capacitats dels treballadors fins a l'anorreament de la seva pròpia identitat.

L'historiador alemany Veit Valentin situa amb precisió aquesta nova realitat en les relacions socials:

«Fue en Inglaterra donde primero llegó a adquirir fuerza el industrialismo, y fue en Inglaterra donde primero se le sometió a creadora consideración crítica. John Ruskin lanza sus enconados ataques contra la destrucción de la belleza y salud y contra el envilecimiento de la personalidad humana de que se hacía culpable al industrialismo. Según él, los modernos procedimientos de trabajo eran un fraude al obrero, un robo a vitales valores a los que tenía un derecho incontestable, suponían la degradación al nivel de ciego instrumento y la privación de lo que era el contenido de su vida cabalmente: de la alegría del trabajo mismo» (Veit Valentin *Historia Universal. Los pueblos, los hombres, las ideas*. Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1949, volum III, pàg. 132).

I més endavant insisteix:

«El gran capitalismo ha hecho muchísimo para sus masas, cosechando bien poca gratitud. Proporcionó a sus obreros y empleados vestido, educación y habitación en una forma y con una seguridad, una comodidad y una posibilidad de disfrute de la vida desconocidos por las clases inferiores en milenios de Historia. [...] Las masas estaban sin embargo inquietas y descontentas: el gran capitalismo les exigía un trabajo y este trabajo “había que hacerlo” y había que hacerlo en forma cada día más monótona, más mecánica, más impersonal, al punto de provocar en el hombre-masa esa reacción psíquica, esa protesta y esa amarga desesoperación que son la causa más entrañable de todos los movimientos anti-capitalistas de la última época» (Veit Valentin, *ibidem*, pàg. 171).

Un marc en el qual se situa, a l'àmbit supralocal, però així mateix incidint en ell, la cursa excitada del camp de la ciència, tant pel que fa a l'àmbit industrial i productiu com al sanitari. I un dels seus components més perceptibles es troba a la branca de les comunicacions, tant a les eminentment físiques —locomoció— com a les etèries dels misatges.

La primera travessia de l'Atlàntic amb navegació a motor vint-i-dos anys abans del naixement de l'escriptor; la invenció del motor d'explosió de quatre temps per Nikolaus Otto l'any 1876, i la posterior aplicació a

un vehicle de quatre rodes per Gottlieb W. Daimler l'any 1886; la invenció de la linotípia per Ottmar Mergenthaler l'any 1866; la constitució l'any 1865 de la Unió Telegràfica Internacional i de la Unió Postal Internacional l'any 1869; la invenció del telègraf l'any 1871 i la del telèfon per Alexander Graham Bell l'any 1876, i la de la telegrafia sense fils per Guglielmo Marconi l'any 1897; el primer vol aeri l'any 1903, per Orville i Wilbur Wright; la primera projecció cinematogràfica l'any 1894, per Auguste i Louis Lumière i la inauguració del Canal de Suez l'any 1869 constitueixen referents explícits d'aquest moment excepcional de desenvolupament tecnològic, amb afectació particular a les comunicacions. Fet que suposa una profunda revolució en l'àmbit obert a tota mena de realitats que afecten el concepte intercanvi: des de productes a idees; i la normalització relacional que respon al concepte cosmopolitisme, que neix aleshores com a conseqüència natural de la nova situació, amb la figura també de recent invenció, es pot dir així, també conseqüent, o conseqüent, de l'Exposició Universal, iniciada/*inventada* l'any 1851 a Londres, en aquells temps l'autèntica capital del món, en tant que ho era d'Anglaterra, aleshores la primera potència i la que impulsà el gran desenvolupament industrial i tecnològic al qual ens estem referint.

I en el camp de la medicina: l'any 1865 Johann Mendel descobreix les lleis de l'herència; Robert Koch, el bacil de la tuberculosi, l'any 1882, i el de la diftèria, l'any 1883; Wilhelm Konrad Roentgen, els Raigs X, i en aquells anys Louis Pasteur descobria la teoria germinal de les malalties infeccioses, i amb la vacuna de la ràbia, 1885, obria el camí dels processos de vacunació d'aquestes malalties.